

## РЕЦЕНЗИЯ

от Надя Георгиева Бояджиева, доктор по Нова и най-нова обща история, професор по „Международно право и международни отношения“, ръководител на Катедра „Международно и сравнително право“ в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ и професор в Института за Балканистика, БАН

**на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен  
'доктор'**

**Автор:** Младен Младенов Манев

**Тема:** Ислямският фундаментализъм и американската външна политика в Близкия изток /1980-2001 г./

**Научен ръководител:** доц. д-р Костадин Иванов Грозев, ръководител на Катедра „Нова и съвременна история“, Исторически факултет на СУ „Св.Климент Охридски“.

### 1. Общо описание на представените материали

Със заповед на Ректора на Софийския университет „Св.Климент Охридски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: *Ислямският фундаментализъм и американската външна политика в Близкия изток /1980-2001 г./* за придобиване на образователната и научна степен 'доктор' в област на висше образование 2.Хуманитарни науки, професионално направление „История и археология“.

Автор на дисертационния труд е Младен Младенов Манев, редовен докторант към Катедра „Нова и съвременна история“ в Исторически факултет на СУ „Св.Кл.Охридски“ с научен ръководител доц. д-р Костадин Иванов Грозев, ръководител на Катедра „Нова и съвременна история“ в Историческия факултет на СУ „Св.Климент Охридски“.

Представеният от Младен Манев комплект материали е в съответствие с изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ.

## **2. Кратки биографични данни за докторанта**

Младен Младенов Манев е роден през 1986 г. Завършил е бакалавърска степен по история и магистърска степен по история в Историческия факултет на СУ „Св.Кл.Охридски“ в магистърска програма: „Кризис, конфликти и дипломатия в световната политика XVI-XXI в.“ и магистърска степен в магистърска програма: „Въздухоплаване и сигурност на въздушното пространство“ във Военна академия „Г.С.Раковски“. В периода от 1 февруари 2013 г. до 1 февруари 2016 г. е редовен докторант в Катедра „Нова и съвременна история“ на СУ „Св.Кл.Охридски“. Научен ръководител е доц. д-р Костадин Иванов Грозев, Ръководител на Катедра „Нова и съвременна история“, Исторически факултет на СУ „Св.Климент Охридски“.

В качеството си на редовен докторант на Манев е възложено да води самостоятелно два семестъра семинарни занятия със студенти от Историческия факултет на СУ „Св.Кл.Охридски“, което му позволява да придобие минимален педагогически опит във ВУЗ. След приключване на тригодишния срок на обучение в редовна форма, Манев, през януари 2016 г. е отчислен с право на защита.

Наред с обучението си в докторската програма към ИФ на СУ, Манев работи в държавни учреждения и в частни юридически кантори като изпълнява различни длъжности: в продължение на близо пет години работи като административен секретар по организация и планиране на дейността в адвокатски кантори, в продължение на близо година заема длъжността „главен специалист“ в Дирекция „Качество на процедурата за международна закрила“ в Отдел „Дъблин“ при държавна агенция за бежанците при Министерски съвет, а от началото на 2017 г. е уредник в националния политехнически музей в гр.София. Посочените позиции и месторабота му позволяват да придобие практически опит при работа с различни видове документи: в областта на съдебната система, работа с лични данни на чужденци в специализиран архив, документи, свързани с културно-историческото наследство.

Представената информация, съдържаща биографични данни на кандидата, показва, че Манев придобива не само допълнителни знания в различни социални области, но и притежава практически опит в различни области, което му помага да се ориентира в сложната проблематика на дисертационното изследване. Познава се изключително на източници на английски език.

## **3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи**

Дисертационното изследване на Младен Манев е посветено на важен и ак-

туален проблем, включващ аспекти на: съвременна външна политика на САЩ в конкретен регион – Близкия изток, съвременни международни отношения, международна сигурност, дипломация, прилагане на военна сила, проблемът за ислямския фундаментализъм и международния тероризъм, проблемът за съвременните заплахи за международния мир и сигурност и борбата срещу тях. В този смисъл докторантът разглежда изключително сложна и в същото време интердисциплинарна тема. Такова е разбирането и на самия Манев относно темата, която той разглежда, като аргументирано обосновава в увода заглавието на труда, хронологическите рамки на изследването и обекта на изследване, който той очертава като „генезисът и развитието на отношенията между фундаменталистите от сунитската мюсюлманска общност и САЩ в зададения хронологически период“ /стр.4-5 от дисертацията/.

Следователно, още в самото начало приемам, че *основната научно-изследователска цел и подчинените задачи на изследването се фокусират върху американската външна политика спрямо ислямския фундаментализъм в Близкия изток в избрания хронологически период от 20 години – от 1980-2001 г.*

Както правилно отбелязва Манев, актуалността на изследвания проблем се обуславя от обстоятелството, че войната между ислямските фундаменталисти и САЩ не е приключила от една страна, а от друга страна – американската външна политика продължава силно да се влияе от тази война, което естествено дава отражение върху външнополитическите решения на Белия дом в Близкия изток и повлича последици за международните отношения на глобално равнище.

В този смисъл темата засяга и интересите и сигурността и на нашата държава, поради което не може да се разглежда като тема, която да може да остане вън от външнополитическата стратегия на страната ни.

Актуалността на изследването произтича и от връзката между съвременния ислямски фундаментализъм и международния тероризъм, който е сред основните заплахи за регионалната и международната сигурност.

Още едно важно обстоятелство допринася за актуалността на дисертационния труд – а именно, че в българската специализирана литература отсъстват трудове, посветени на проблема. Наличието на изследвания се свежда до посочването на трудове на няколко български учени, които частично и спорадично засягат проблема. Следва да посочим, че подобна констатация е направена и от докторанта в увода на дисертацията, където той прави историографски преглед, макар и не-

пълнен, на съчиненията, свързани с темата в българската литература /стр.8-9 от дисертацията/.

Поради тези и други важни причини приемам, че изборът на тема е изключително удачен и актуалността е безспорна.

#### **4. Познаване на проблема**

От обосновката на основната цел и научно-изследователските задачи на изследването е видно, че докторантът е навлязъл дълбоко в темата, извършил е добросъвестно научно-изследователска работа по издирване, селектиране на явни и надеждни документи и съдебни актове и литература по темата В увода той е направил кратък преглед на различните видове документи и използвана предимно чужда литература – главно западни исторически и политически изследвания – мемоарна, научна, експертни анализи и разработки, както и използването на огромния видео и аудио фонд в електронните архиви, библиотеки и др.

Авторът прави условно разделение на използваните извори в труда, като ги разделя на два вида: първични – философски съчинения, интервюта и обръщения на джихадистите, мемоари и спомени на западните участници, разсекретени документи и доклади от разследванията на ЦРУ и ФБР, президентски директиви и др. и вторични източници: биографии и научни трудове, исторически справочници, университетски и академични изследвания и проекти, свързани с проблемите на националната и международната сигурност. В труда са използвани също така и журналистически разследвания, интервюта и видео фондове.

Използването на огромен брой източници за написването на дисертацията, които имат различен произход, е свидетелство за добросъвестното и методично изследване на проблема.

#### **5. Методика на изследването**

Интердисциплинарният характер на труда предполага и прилагането на интердисциплинарни методи, историческия, аналитичния, проблемния, контент-анализ, ивент-анализ, метод на описание и др., които успешно и правилно са използвани от докторанта.

#### **6. Характеристика и оценка на дисертационния труд**

В дисертационния труд Манев следва класическа структура, характерна за този род изследвания, състояща се от *увод, три глави, разделени на параграфи, заключение* /в общ обем от 300 стандартни машинописни страници/, *списък на използваните извори и литература* /в общ обем от 7 страници/. В изложението са използвани *схеми, карти и илюстрация*, допринасящи за онагледяване на отделни въпроси. Тази структура е стройна, подчинена е на изследването на отделните научно-изследователски задачи, които са посочени в увода. Част от заглавията звучат строго академично, но други носят отпечатъка на политологическия и журналистическия стил. Общото впечатление е за стремеж да се подчинят сложните и многоаспектните проблеми, предмет на изследване в различните глави на общото заглавие на дисертацията. Забелязва се стремеж, присъщ на младия изследовател, да обхване максимален брой въпроси в своя труд.

В увода на дисертацията Манев аргументира избора, хронологическите рамки, основната цел и подчинените научно-изследователски задачи на дисертацията. Категорично приемам, че докторантът успешно е реализирал поставената цел в труда. Без да се спирам детайлно на съдържанието на отделните глави в дисертацията, бих желала да открия научните и научно-приложните постижения в дисертационния труд.

Съдържанието на дисертацията е наситено с огромен брой факти, събития, личностни фактори, идейни течения, решения на държавни ръководители, висши служители на американската администрация и американски президенти. В тази пълна информационна мозайка авторът е успял в избора от него хронологически период - 1980 - 2001 г., да анализира отношенията между САЩ и фундаменталистите-сунити, отношенията на САЩ с муджахидините по време на джихада срещу СССР, както и отношенията между САЩ и Саудитска Арабия и Пакистан. Посочено е, че една от последиците на войната в Афганистан от 80-те г. е борбата между Бил Клинтън и Осама бин Ладен. В същото време, в изложението намират място и биографични щрихи и психологически портрети на най-активните водачи на Ал Кайда.

Още в началото следва да подчертая, че Манев е успял да се справи със сложните научно-изследователски задачи, които си е поставил, а именно: - да се изследва, формулира и обоснове въздействието, което фундаменталистите и ислямските терористи имат върху американската външна политика в Близкия изток в периода между 1980 г. и 2001 г.; да се покажат вътрешноструктурните, институционалните и законови промени и дипломатическите инициативи, които се инициират от американската администрация и специалните служби с цел постигане на по-добри

резултати в борбата си срещу фундаменталистите и терористите; Проследяването в хронологически план на практическите стъпки и вземаните решения позволяват да се направи анализ на променящите се стратегически външнополитически цели на САЩ в Близкия изток и прилежащите му територии към началото на XXI в.

Не намирам за необходимо да навлизам в детайли относно съдържанието на труда, който е достъпен за интересуващите се, но с оглед на изискванията за рецензия ще посоча само някои характеристики на отделните глави.

В първа глава *„САЩ и предизвикателствата на съвременния ислямски фундаментализъм“* Манев разглежда следните въпроси, обединени в три отделни параграфи, а именно, проблемът за развитието на фундаментализма и американската политика след 1979 г.; образът на фундаменталистите през 80-те години и мястото на сунитите в американската практика през 80-те години на XX век. Направен е анализ на работата на специализираните служби с цел борба и превенция.

Втората глава *„САЩ, Осама бин Ладен, фундаменталистите и възходът на Ал Кайда до края на 1992 г.“* съдържа четири подточки, в които са изследвани следните проблеми: разгледан е конкретния случай на създаването на Ал Кайда и началното и развитие, което определя бъдещата война, която Осама бин Ладен повежда срещу Вашингтон след 1992 г.; другият акцент е поставен върху кризата в Афганистан и върху това как съветската окупация се превръща в един от основните катализатори за намесата и на двата основни субекта в изследването. Тук е изследвана политиката на САЩ, които активно подкрепят съпротивата на муджахидините, съпроводено с изграждането на тристранната връзка между Вашингтон, Риад и Исламабад и техните разузнавателни служби. Проследяването на фактическите обстоятелства е съпроводено с анализ на причините за незавидната позиция, в която изпадат САЩ по време на афганския джихад, като причините са потърсени в различни посоки – като една от тях са нелоялните партньори от Саудитска Арабия и Пакистан, както и пълната дезинформация на американското разузнаване. В резултат на положението, в което САЩ тогава, се променя и стратегията им към страните от Близкия изток след 1989 г.

В проследяването на политиката на САЩ към Ал Кайда на базата на конкретни факти Манев прави важни изводи: констатира, че САЩ правят основни външнополитически грешки, които „благоприятстват“ бъдещата популярност на Ал Кайда сред ислямската общност, което довежда до нов баланс и нови стратегическите цели на Белия дом в Дома на исляма. Като основни грешки Манев посочва, първо, изтегля-

нето на САЩ от Афганистан след 1.01.1992 г., което води до липса на надеждна информация и за актуалната ситуация сред джихадистите; второ, политиката на Джордж Буш-старши, която настройва допълнително недоволните радикално настроени сунитски мюсюлмани, с което „дава допълнителна тежест и популярност на думите и делата на хора като Осама бин Ладен и неговото обкръжение“; трето, подценяването от страна на американската администрация на възможностите в глобален мащаб на ретроградните ислямски фундаменталисти.

В третата глава на труда *„Войната между САЩ и Ал Кайда 1993 – 2001 г. Бил Клинтън срещу Осама бин Ладен“* е изследвана войната между САЩ и Ал Кайда, започнала от 1993 г. до атаките на 11 септември 2001г., като в хронологическа последователност авторът разглежда увеличаващия се брой на терористични атаки на ислямските фундаменталисти. Основен акцент е поставен върху решенията на администрацията на Бил Клинтън, както и на работата на специализираните агенции и въпросите на превенцията и борбата срещу тероризма като основен аспект на защитата на националната и международната сигурност след 1993 г.

Важно е да отбележим, че Манев нередко отправя критики срещу неефективната политика на американската администрация по отношение на дейността на лидерите на Ал Кайда. Така например, във втора глава Манев прави извода, че „разузнавателните пропуски, които допускат от ЦРУ на местна почва и липсата на детайлен анализ на философията на съвременния фундаментализъм в САЩ ги довежда до спиралата на ислямския тероризъм през следващите двадесет години“ /стр.151 от дисертацията/ и отново когато разглежда ролята на шейх Абдулла Аззам, окачествен като „основният, изначален теоретик на идеите на днешния нападателен джихад и глобалната борба на правоверните мюсюлмани и защита на религията“ /стр.152/, Манев отново констатира, като констатира, че „тъжната истина е, че САЩ и авторитетните разузнавателни агенции започват наистина да изследват активно ислямските терористи след 11 септември. Секторната политика и дипломация от страна на Вашингтон към Близкия изток никога не обвързва различните фундаменталистки движения и в Лангли не изследват глобалния аспект на джихадизма и Ал Кайда преди края на 90-те години на XX в. /стр.161 от дисертацията/.

## **7. Приноси и значимост на дисертацията за науката и практиката**

Както вече бе посочено, изборът на актуална тема, неизследвана в родната ни литература, съдържа приносен елемент. Тематиката е толкова сложна, но познаването и изследването на въпросите, предмет на дисертацията, носят изключителен научен принос, както и приложно-практическо значение. В разсъжденията относно труда бяха посочени част от положителните характеристики и постижения на докторанта в труда, но тук ще се спра конкретно на някои научни и/или научноприложни приноси на дисертационния труд:

1. Трудът като цяло представлява задълбочено изследване на политиката на САЩ в Близкия изток по отношение на ислямския фундаментализъм в избрания от докторанта сравнително голям хронологически отрязък ;
2. Трудът представлява високо информативен анализ на политиката на САЩ към заплахите от ислямски радикализъм и терористичните групи, които той създава;
3. Авторът поставя акцента върху това как американското разузнаване и другите агенции на САЩ оценяват появата и развитието на ислямския радикализъм и по-късно как те се опитват да се противопоставят на заплахата;
4. Докторантът е представил сериозно изследване и е работил с високостойностен и надежден изворов материал в подхода към темата. Докторантът търси и използва изключително оригинални извори при написването на труда, което е много ценно и трябва да бъде отчетено като достойнство на дисертацията;
5. Докторантът демонстрира отлично познаване на документи и актове на специализирани органи на САЩ, както и съдебни актове и активно ги привлича в употреба при написване на труда;
6. Докторантът използва методи, характерни за различни социални и хуманитарни науки, като отчита интердисциплинарния характер на темата;
7. Авторът демонстрира, че компромисите понякога принуждават политиците в САЩ да изберат „по-малката от двете злини“, което необратимо засилва силата на някои сили, които по-късно стават най-отявлените и отдадени привърженици и практики на тероризма;
8. Авторът показва как промените в американската администрация и някои отделни политици оказват влияние върху политиката на САЩ в ключови моменти;



9. Докторантът показва, че различните ислямски терористични групи се различават в много отношения, но те всички притежават няколко фундаментални характеристики: първо, омраза към САЩ; второ, омраза към евреите и към Израел; трето, желание да установят строги ислямски правила в колкото се може по-голяма географска част от света;
10. Изводите и заключенията са категорични, чувства се личното отношение и критичен тон на автора; Направените изводи вземат под внимание фактическите обстоятелства, като личи стремеж към безпристрастност, в доста от случаите са достатъчно критични към неефективните и ненавременни действия на американската администрация.

#### **8. Преценка на публикациите по дисертационния труд**

Констатирам, че докторантът не е приложил публикациите си по темата на дисертационния труд, поради което те не се рецензират.

#### **9. Лично участие на докторанта**

Дисертационният труд и авторефератът категорично свидетелстват за личното участие на докторанта в изследването на проблема. За това свидетелства и стремежът да използва, анализира, съпостави информацията, получена в резултат на работата му с различни документални източници и литература.

#### **10. Автореферат**

Авторефератът на дисертацията отговаря на изискванията и отразява основните резултати, постигнати в труда.

#### **11. Критични забележки и препоръки**

1. По отношение на съдържанието смятам, че авторът би могъл да отдели по-голямо внимание на огромната роля на Ислямската революция в Иран през февруари 1979 г. и появата на военния ислямистки режим в Иран, който финансира, въоръжава и тренира ислямски терористични движения в целия Среден Изток, включително някои сунитски групи, както и шиитски терористични организации като Хизбула и ислямския джихад. Появата на радикални ислямистки и военни антиамерикански режим в Иран, както и съветската инвазия в Афганистан през декември 1979 г. , последвалата деветгодишна война срещу ислямското партизанско движение са двете основни най-важни фактора, които предизвикват появата на радикални ислямистки терористични организации.

2. Докторантът също така би могъл да отдели повече внимание на основни събития в началото на 80-те години на XX век, които да подкрепят иначе правилните изводи и заключения. Сред тях са следните: първо, убийството на Анвар Садат в Египет през октомври 1981 г., което може да бъде свързано с Египетско-израелското мирно споразумение от 1979 г. и ролята, което то има за засилването на войнствените ислямистки групировки в Египет, особено на египетския ислямски джихад; второ, израелското нахлуване в Ливан през 1982 г. с цел да се противопостави на ислямските терористи, които използват оръжия срещу Израел. По време на израелската окупация на южен Ливан Иран спонсорира и финансира създаването на ислямски джихад, което се превръща в един от най-силните ислямски терористични организации оттогава насетне; трето, бомбардирането на американски морски казарми в Ливан от ислямския джихад през октомври 1983 г.

Всички тези събития и процеси взети заедно би следвало да подготвят правителството на САЩ към огромната заплаха, която носят ислямистките терористи. Те биха могли да дадат и отговор на въпроси като например, до каква степен американските политици са били наясно със заплахата. Също така биха могли да дадат по-категоричен отговор дали тези съображения дават отражение върху американската тайна подкрепа на ислямските партизански сили, борещи се срещу съветската окупация на Афганистан през 80-те години на XX в. Последната тема е дискутирана от докторанта, както бе посочено, но би могла да бъде още по-аналитично представена. Също така бих препоръчала да се даде по-сериозен акцент върху събитията във втората половина на 80-те години и да се акцентира върху създаването на Хамаз през 1987 г.

3. Друга основна забележка е свързана с непознаването и липсата на позовавания на съвременни научни изследвания по проблемите на международния тероризъм и различните видове сигурност от български учени – съвременници, предимно юристи-международници и специалисти в областта на сигурността /Христо Георгиев, Ирена Илиева, Петър Маринов, Николай Радулов, Димитър Йончев и др./. Поради интердисциплинарния характер на труда, смятам, че авторът би трябвало да вземе под внимание трудовете и на българските учени, чиито съчинения могат да служат като сериозна теоретична база, която може да бъде полезна при изследването на конкретната тема.

4. По отношение на терминологията, смятам, че трябва да бъде прецизирана и например, приемам, че е по-правилно да се използва терминът „международен тероризъм“ вместо различните варианти, използвани от докторанта при квалификацията на действията на Ал Кайда.

5. По отношение на езика и стила - забелязва се непрецизен изказ на места, граматически грешки – които са лесно отстраними при внимателен прочит и бъдеща редакция.

Посочените забележки и препоръки не засенчват общото положително впечатление от дисертационния труд на Манев. Вземането им под внимание би могло да допринесе за засилване на стойностите на труда.

### **13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати**

Смятам, че изследването, след като бъде актуализирано, съобразено с препоръките и бележките на специалисти от различните научни области, би могло да бъде публикувано, с което да стане достояние на по-широк кръг интересуващи се от темата и по този начин да изпълни едно от предназначенията си – да насочи вниманието на управляващите кръгове и на отделни среди от обществото към актуалните проблеми, предмет на анализ в него, което ще донесе практическа полза за защита на интересите на обществото и на държавата ни.

Разгледано в този аспект, това означава, че изследването има потенциала да служи като практическо пособие за дипломати, експерти, учени, дипломанти, специализанти, които могат да го използват не само като справочно пособие с оглед на анализа на конкретна и близка ситуация от съвременната ни политическа действителност, от области, свързани със сигурността на държавата ни и защитата на морални ценности, присъщи на демократичното общество.

Наред с това, то може да бъде използване и за целите на образователния процес в бакалавърски и магистърски програми и квалификационни курсове, особено като се има предвид неговата актуалност с оглед на произтичащите в съвременната ни международна среда процеси, засягащи пряко и застрашаващи националната, регионалната и международната сигурност и човешката сигурност.

## **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

Дисертационният труд **съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания** на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ.

Дисертационният труд и авторефератът показват, че докторантът МЛАДЕН МЛАДЕНОВ МАНЕВ **притежава необходимите и достатъчни теоретични знания и професионални умения по:** Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки. *Професионално направление: 2.2. История и археология* като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

**Като вземам под внимание приносите и достойнствата на труда, приемам, че докторантът Манев представя солидно и стойностно изследване, което отговаря на изискванията за дисертационен труд и може да бъде прието категорично като такова.**

Посочените по-горе достойнства на труда, постигнатите резултати и приноси ми дават основание да дам **положителна оценка** за проведеното изследване и при убедителна публична защита **предлагам на почитаемите членове на научното жури да присъди образователната и научна степен 'доктор'** на Област на висше образование: 2.Хуманитарни науки, професионално направление: 2.2. „История и археология“.

13 април 2017 г.

гр.София

Рецензент:

/Проф. д-р Надя Бояджиева /